

kood	punktid (maksimum 100p)

XXIX AJALOO-OLÜMPIAAD

gümnaasium

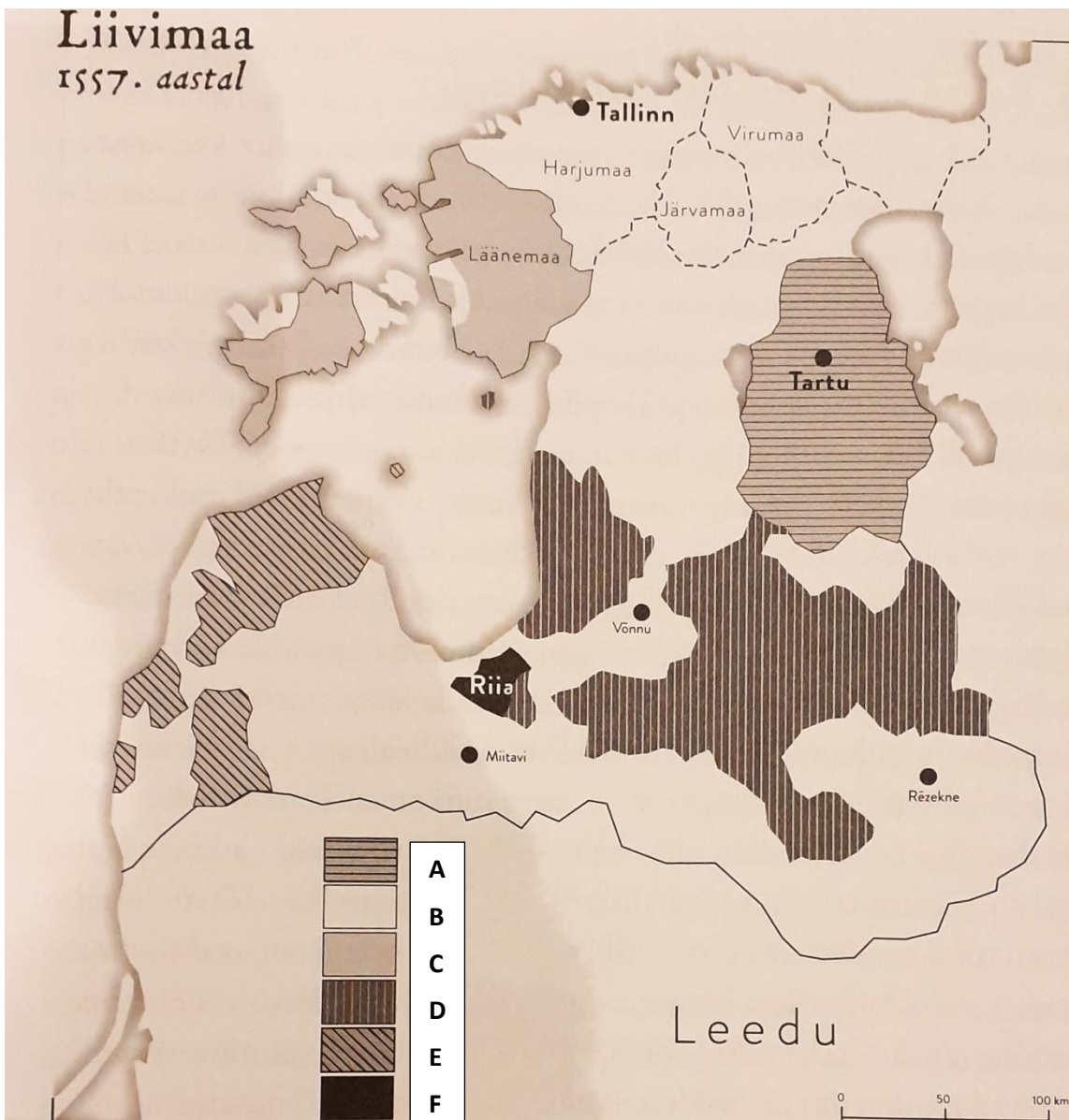
Lõppvoor 23. märts 2024

Eesti 16. sajandil

Küsimused koostas: Janet Laidla

Poliitiline ajalugu

1. Ülesanne (6p). Kaardil on Liivimaa aastal 1557. Palun märgi tabelisse õiged maahärrad.

Joonis 1: Kaart pärineb raamatust Balthasar Russow, "Liivimaa provintsi kroonika" (Tänapäev 2022), 135.

A:	D:
B:	E:
C:	F:

2. Küsimus (1p). Miks ei kujunenud Liivimaast kunagi poliitilist tervikut?

3. Ülesanne (4p). Märki tabelisse alad, mille Moskva nimetatud aastal allutas:

1478	
1510	
1552	
1556	

4. Küsimus (1p). Miks nende alade allutamine oli enne Vene-Liivi sõda Moskva jaoks oluline?

5. Küsimus (1p). Milliseid diplomaatilisi ettevalmistusi oli Moskva enne Vene-Liivi sõja algust teinud Taani, Rootsi ja Poola-Leedu suunal?

6. Ülesanne (4p). Mida venelased liivimaalastele 1554. aasta kevadel enne Vene-Liivi sõda ette heitsid? Täida tabel:

Väide	Õige + Vale – Tühi: 0 punkti
Liivimaalased on endale võtnud vene kirikud ja eeslinnad.	
Teevad takistusi kauplemisel ja solvavad Vene kaupmehi.	
Olid ehitanud Narva ja Vastseliina linnused.	
Ei tasu enam ammu Jurjevi andamit.	

7. Küsimus (1p). Mis oli ordu vägede viimane lahing?

8. Ülesanne/küsimus (1p). Loe läbi tekstilõik ja vasta küsimusele.

„Selsamal 26. jaanuaril, vastu ööd, rajasid venelased Tõnismäele kantse ja hakkasid järgneval 27. jaanuaril, pühapäeva varahommikul, kartaunidest ja madudest linna laskma ja lasid jutluse ajal Niguliste kihelkonnakirikusse viiekümne kahe naelase kuuli rahva sekka. Ning kuigi see kirik oli kodanikke ja selle, prouasid ja neitseid, noori ja vanu, üpris täis ja see kuul läbi ühe akna kirikusse lasti ning rahva sekka kukkus, siis ei teinud ta ometigi ühelegi inimesele häda peale ühe noore kodaniku, nimega Hans von Mallen, kes aknast, kust kuul sisse lendas, tulnud kiviga käsivarrest vigastada sai.“

Küsimus: Millist sündmust on kirjeldatud ja mis aastal see toimus? NB! Siin annab punkti ainult vastus, kus on nimetatud sündmus ja aastaarv.

9. Küsimus (2p). 1563. aastal puhkes Põhjamaade seitsmeaastane sõda. Mis oli selle sõja ajend ja mis oli tegelik põhjus?

Ajend:

Põhjus:.....

10. Ülesanne (9p). Täida tabelis olevad tühjad lahtrid.

Aasta	Rahu/vaherahu	Kelle vahel	Sõja/vaherahu/rahu tulemus
	Jam Zapolski vaherahu		
	Pljussa vaherahu		
	Täyssinä rahu		

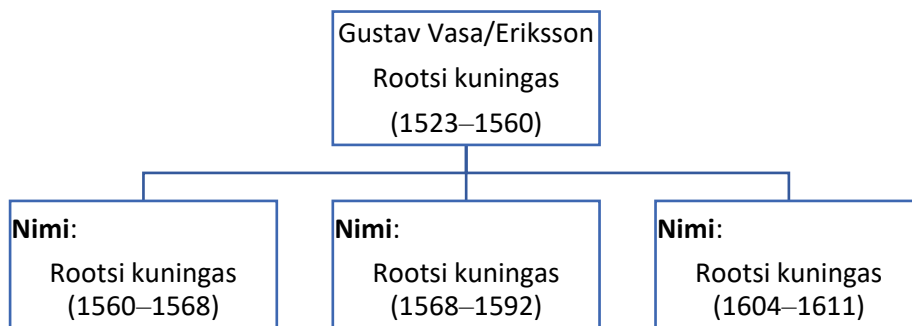
11. Küsimus (2p). 1570. aastal sõlmiti Rootsi ja Taani vahel Stettini (Szczecini) rahu. Mis pidi selle rahulepingu kohaselt Liivimaa aladega juhtuma ja mis tegelikult juhtus?

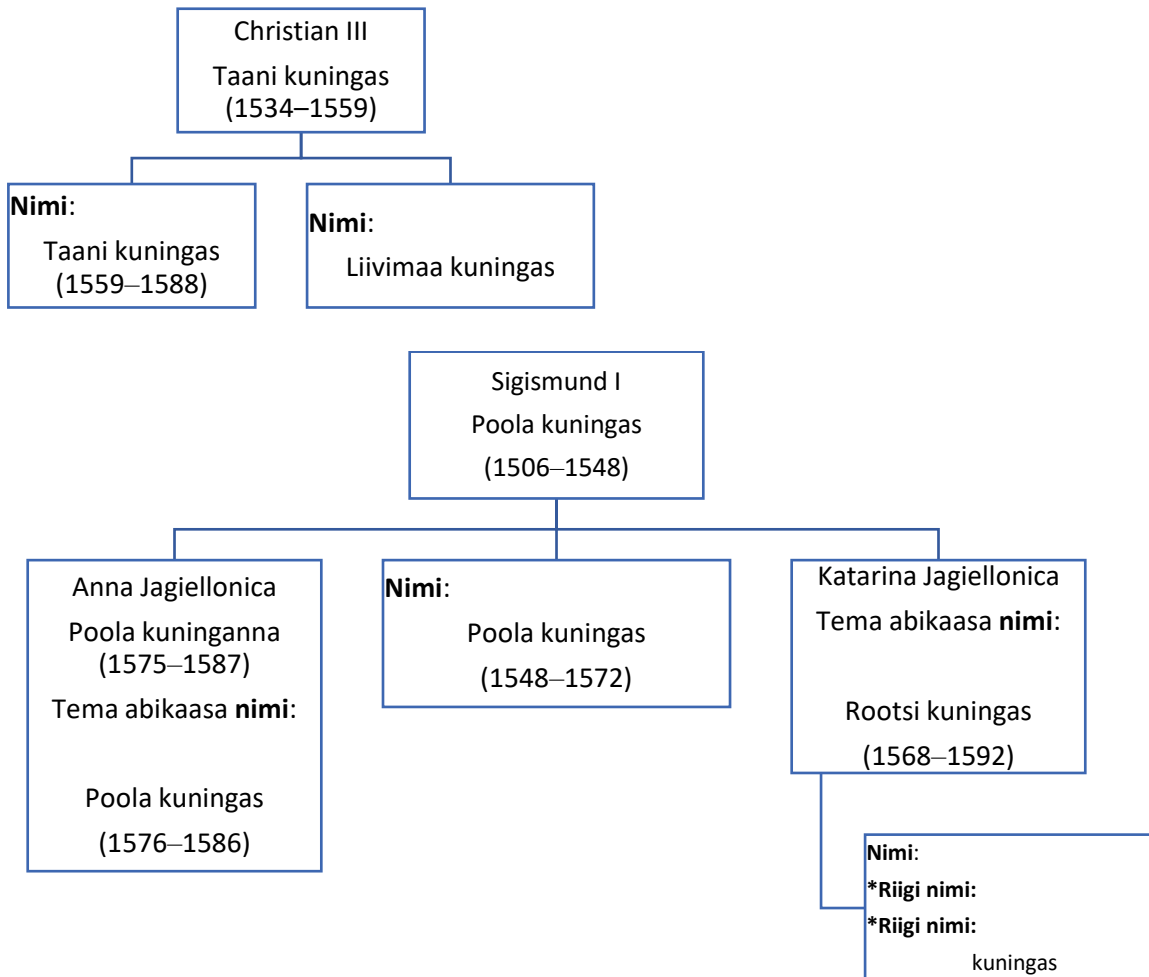
.....

.....

Inimesed ja nende lood

12. Ülesanne (11p). Täida ära poolikud valitsejate sugupuud. (NB! *lahtrid: esimesena märkida riik, kus isik varem valitsema hakkas).

13. Küsimus (1p). Läbi millise protsessi läbi sai Stefan Batory Poola troonile?

.....

14. Küsimus (1p). Mis oli üheks Batory troonile saamise tingimuseks?

.....

15. Küsimus (1p). Sigismund II Augusti noorem õde Katarina Jagellonica oli ettur diplomaatilises mängus. Kes olid need valitsejad, kes soovisid temaga abielluda? Üks on nimetatud sugupuus ülesandes, aga kellega jäi abiellumata?

.....

16. Ülesanne/küsimus (2p). Loe läbi mõlemad lõigud ja vasta küsimusele.

A: „...vedasid sedasinast ühel vankril, selle kõrval jooksis 12 trabanti ja üks ratsutas torupilliga ees. Kuningas oli kaks kübarat pähe ülestikku pannud ja väljaulatuvate okstega läbi torganud; see oli tema kroon.“

Johann Renneri kroonika, tsiteeritud Mati Lauri raamatu kaudu.

B: „Ja neile talupoegadele koos saksa ja rootsi palgasõduritega polnud midagi meeldivamat kui igal päeval ja öösel venelastega taplust pidada, kus nad siis sageli võitjaks jäid, mispärast [...] peale kadeda teda Hannibaliks ja tema talupoegi Hannibali rahvaks nimetasid.“

Balthasar Russowi kroonika

Küsimus: Kumb lõik kirjeldab Ivo Schenckenbergi? A, B või mõlemad?

Vastus:

17. Küsimus (1p). Mille poolest on ajaloos ära märgitud Ohtra Jürgen?

.....
.....

18. Ülesanne (5p). Täida tabel.

Väide	Õige + Vale – Tühi: 0 punkti
Balthasar Russowi päritolu küsimus on tänaseni lahtine.	
Russowi kroonika esindab eestkätt Rootsi huve.	
Balthasar Russow oli müntmeistri poeg Tallinnast.	
Russowi kroonika ilmus juba 16. sajandil eesti keeles.	
Russow kasutas allikatena täna tundmata kirjalikke allikaid, dokumente ja suulisi teateid.	

Linn ja maa

19. Küsimus (1p). Mida tähendab, et keskaja Euroopa ühiskond oli agraarühiskond?

.....
.....

20. Ülesanne (1p). Milline kolmest rüütelkonnast on kõige vanem? Märki õige taha X.

Liivimaa rüütelkond

Eestimaa rüütelkond

Saaremaa rüütelkond

21. Küsimus (2p). Mis vahe on hinnusel ja künnisel?

.....
.....

22. Küsimus (2p). Kes oli virtin ja mis olid tema ülesanded?

.....
.....

23. Ülesanne (4p). Täida tabel: Millised asulad said 16. sajandil linnaõigused?

Aasta	Linn	Valitsuse all
1563		
1584		

24. Küsimus (1p). Mida tähendab väljend „linnaõhk teeb vabaks“?

.....
.....

Religioon ja kultuur

25. Ülesanne (5p). Loe läbi järgnevad kroonikalõigud ja vasta küsimustele.

A „Aastal 1557 sai meistriameti Wilhelm Fürstenberg, kuid mitte eriti hea õnnega. Sest kuigi sõda Poola kuningaga oli summutatud ning markkrahv Wilhelm oli talle tehtud ülekohtu unustanud, andsid tartlased ja teised Liivimaa linnad uue ajendi sõjaks moskvalastega. Nimelt kui ketserluse esilekerkimisest oli möödunud kolm aastat, kui viies evangeelium, kui seda nii võib nimetada, oli juba sügavaid juuri ajanud, nii et raske olnud seda välja juurida – sest see kogu Liivimaal laiali külvatud nii viljakas külv oli lühikese ajaga kogu nisu maha rõhunud -, siis hakkas ta esimest korda rikkalikku vilja kandma. /.../ Kirikuid ja pühakodasid rüüstatakse kõikjal ja koguduste varakambreid koos sissetulekutega riisutakse. Vaimulikud võtavad kloostreist välja murdes vabalt naisi. Teised, kindlad töötuses ja püsivad usus, aetakse suure häbiga linnadest ja uluvalt välja, kui neile ristid on kaela riputatud. Aga sellega ei rahuldu viha ja raev, mis karistamatult möllavad: isegi moskoviidi kabelid, mis moskvalastest kaupmehed olid oma usulise andumuse tõttu kõikjal Liivimaa linnades ehitanud, Tartus, Tallinnas, Riias ja paljudes teistes paikades, need, ütlen ma, rüüstatakse ja lõhutakse samas vihas. Kui Moskoovia suurvürstile oli sellest teatatud, vihastus ta väga, nagu oleks asi tema silme all juhtunud; kohe kuulutab ta sõja kõigepealt tartlastele, kes olid selles asjas teistele linnadele eeskujuks olnud, kuna Liivimaa meistri ja piiskoppidele saadab ta kirja, mille sisu on järgmine:...”

B. „Anno 1522. Selle meistri valitsemise ajal hakkas püha evangeeliumi valgus Liivimaa linnades paistma. Ja kui see inimesi jumalasõna õigele mõistmisele oli valgustanud, nii et nad paavsti häbiväärseid kuritarvitusi ja eksitusi näha ja tunda võisid, siis hakkasid nad otsekohe puust ebajumalate vastu sõdima, jooksid kirikute peale tormi, viskasid ebajumalad sealt välja ning viisid kirikuehted ära, nii et polegi teada, kuhu nad kadusid.“

Mõlemad kroonikalõigud kirjeldavad reformatsiooni tulekut ja sellega seotud pildirüüstet.

Pildirüüstesse suhtub mõistvalt kroonik, seda paneb pahaks kroonik

Toodud lõikude järgi seostab kroonik A reformatsiooni ning pildirüüstet otseselt millise olulise sündmusega?

Kes oli see ordumeister, kelle valitsuse ajal reformatsioon Liivimaale jõudis?

.....

Me võime suhtumise põhjal eeldada, et kroonik on katoliku usu pooldaja ja kroonik on luteri usu pooldaja.

Lõik pärineb Balthasar Russowi kroonikast ja lõik Dionysius Fabriciuse teosest „Liivimaa ajaloo lühiülevaade“.

26. Ülesanne (1p). Loe läbi järgnev kroonikalõik ja vasta küsimusele.

„Põhjused aga, mis läbi nad säärasesse logelemisesse langesid ja kirikuskäimisest ei hoolinud, on need: Esiteks, et kogu maal polnud ainustki head kooli, mis oleks andnud lihtsa ja mittedaksa keelt oskava jutlustaja. Sellepärast seisid ka kirikud koolide palju aastaid täiesti tühjad ja lagunesid ära. Teiseks, kui kuskil kiriku juures oli ka õpetaja, siis oli see harilikult võõramaalane ning ei mõistnud mittedaksa keelt ning jutlustas saksastele saksa keeles, millest mittedaksa talupojad aru ei saanud.“

Küsimus: Millist perioodi Russow kirjeldab – reformatsioonieelset või reformatsioonijärgset?

.....

27. Ülesanne (6p). Täida tabel: millised väited on toodud Inna Põltsami artiklis reformatsiooni mõjust Liivimaa argielule.

Väide	Õige + Vale – Tühi: 0 punkti
16. sajandi esimesel kümnendil tabas kogu Liivimaad usulise elavnemise laine.	
Nn naisküsimus muutus aktuaalseks seoses reformatsiooni ideede levimisega nunnakloostritesse.	
Reformatsiooni võit Liivimaal oli algusest peale kindel ning murrang igapäevaelus ja maailmapildis 16. sajandi esimesel poolel täielik.	
Reformatsiooni ja vastureformatsiooni käigus võideldi rahvapidustuste ja rahvakultuuri vastu.	
Pildirüüste on seotud eeskätt vastureformatsiooniga.	
Tallinnas ja Tartus oldi väga tolerantsed teise usu pooldajate vastu.	

28. Küsimus (2p): Milline Tallinna kirik jäi pildirüüdest puutumata ja miks?

.....

29. Ülesanne (6p). Täida tabel. Millised väited jesuiitide kolleegiumi kohta Tartus vastavad tõele? (6p)

Väide	Õige + Vale – Tühi: 0 punkti
Jesuiitide kolleegium avati Tartus 1583. aastal.	
Tartu jesuiitide kolleegium oli üks Euroopa suuremaid.	
Jesuiitide kolleegiumis õppisid poisid ja tüdrukud.	
Jesuiidid töid uuendusena koolivaheaja.	
Jesuiitide kolleegiumis võis õppida eestlasi, ent see on kaheldav.	
Jesuiitide kolleegiumi ülemastme eesmärk oli orduliikmete ettevalmistamine.	

30. Küsimus (1p). Mis olid kalendrirahutused?

.....

.....

31. Küsimus (1p). Millega seoses tähistame 2025. aastal raamatuaastat?

.....
.....

32. Küsimus (1p). Seoses millise teose fragmentide leidmisega 1929. aastal tähistasime esimest korda raamatuaastat 1935. aastal?

.....

33. Küsimus (1p). Kas kumbki eelmises kahes küsimuses mainitud raamatutest on inkunaabel?

.....

34. Küsimus (1p). Mida eeldasid Paul Johansen ja Jüri Kivimäe esimeste teadaolevate eestikeelsete trükitud raamatute kohta?

.....

35. Ülesanne (6p). Täida tabel. Miks kahtleb Inna Põltsam Johanseni ja Kivimäe eelduses. Märki õigeks kõik väited, mis artiklis toodi.

Väide	Õige + Vale – Tühi: 0 punkti
Trükised valmisid liiga kiiresti pärast reformatsiooniideede levikut.	
Teised allikad ei toeta väidet, et keegi laskis siia aladele trükiseid tellida.	
See oleks tähendanud linnade tihedat koostööd.	
Kivimäe poolt pakutud raamatut polnud rahvakeeles esmajoones vaja.	
Teoste sisu olnud luteri õpetusega kooskõlas.	
Rahvakeel oli Liivimaal ka katoliku ajal oluline.	

36. Küsimus (1p). Mida oletab esimese eestikeelse trükise kohta Inna Põltsam?

.....
.....

37. Küsimus (1p). Miks ta saab seda ainult oletada?

.....
.....

38. Ülesanne (2p). Michel Sittow oli üks olulisimaid 16. sajandist pärit maalikunstnikke, kelle teoseid leiame Ameerika Ühendriikide, Suurbritannia ja teiste Euroopa riikide suurtes muuseumides ja erakogudes. Märki järgmiste väidete kohta, kas need on tõesed (T) või väärad (V).

Michel Sittow küll sündis Tallinnas, kuid rändas siis Lääne-Euroopasse õppima ja töötama ning ei tulnud kunagi Tallinna tagasi.

Sittow maalis mitmeid portreesid, aga ka usuteemalisi maale. Tema teoseid on säilinud välismaal, kuid Eesti loominguga koht on teateid ainult läbi kirjalike allikate.